

MIKOS ÉVA

GYULA A VÉRZIVATARBAN. KONSTRUKCIÓ ÉS A REKON- STRUKCIÓ PROBLÉMÁJA SEBESTYÉN GYULA PÁLYAKÉPÉBEN

Ö

rkény István színműve, a *Pisti a vérzivatarban* a 20. század viharos, olykor véres történelmi eseményeiről, embert próbáló, gerincet roppantó fordulóiról, s benne a hétköznapi hős kiszolgáltatottságáról, olykor cseppet sem hősiés túléléséről fest sajátos képet.¹ Az utókor értelmez és átértelmez történelmi eseményt és egyéni sorsot egyaránt. Az értelmezések rengetegében olykor nehéz vezérszálát találni, a történelemre és benne az egyén történetére rakódó metaforák, allegóriák, metanarratívák dzsungelében nehéz utat törni. A történetírás valamikor Örkény drámájának születése idején fedezi fel az egyéni életutak tanulmányozásában rejlő lehetőséget, azt, hogy a hétköznapi emberek banális esetei mögött a történelem határfoka kutatható. Az oral history, nyomában az irodalmi autobiográfiák kutatása egyúttal ráirányítja a figyelmet az élettörténetek konstruált mivoltára, benne a fiktív elemek szerepére, olykor kívülről beemelt narratív struktúrák használatára. (Lejeune 2003, Mekis–Z. Varga szerk. 2008).

Sebestyén Gyula a 19–20. század fordulója magyar folklorisztikájának, az alakuló intézményes néprajzi kutatásnak és népköltészeti gyűjtésnek jeles alakja, akinek sikeres és sikertelen törekvései egyaránt fontos mérföldkövei tudományszakunk történetének. Egyfelől az életmű önmagában is különleges, annak számos ellentmondásával és eredményével, másfelől Sebestyén abban is úttörő volt, hogy utódai révén gondoskodott hagyatéka archiválásáról és kutathatóságáról, amit a nem kis részben az ő törekvéseinek is köszönhetően

1 Örkény műve 1969 és 1979 között íródott. (*Pisti a vérzivatarban*. Groteszk játék két felvonásban. In: Örkény István összes művei. Drámák 2. Szerk. Radnóti Zsuzsa, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1982, 185–277. Ösbemutató: 1979, Vígyszínház – Pesti Színház.)

létrejött Etnológiai Archívum (korábban Ethnológiai Adattár) őriz. A hagyaték folyamatos feldolgozása lehetőséget teremt, sőt mintegy kötelezővé is teszi Sebestyén pályaképének és életútjának átértékelését. Ennek folyamatában ezúttal az életút kerül előtérbe, amely a pályakép teljes revíziójának is alapját képezi. A jeles személyiségek életrajzai, vagy azok egyes részei a lexikonok, kézikönyvek, illetve egy-egy értelmezői közösség, esetünkben a néprajztudomány művelőinek használatában idővel eliminálódhatnak, a folyamatos újraírási, másolási aktusok során, akárcsak a kéziratok írásbeliség esetében tapasztalható, idővel torzulhatnak.² Így megérdemlik, hogy eredeti források bevonásával felülvizsgálat tárgyává váljanak.

Sebestyén Gyula falusi környezetből indult, dunántúli lelkészcsalád sarjaként bekerült a pesti egyetemre, ahol a diploma után doktori címet is szerzett. A korszak legkiválóbb filológusai, Beöthy Zsolt és Gyulai Pál bizalmát élvezte. Szakmailag és vagyoni szempontból is igyekezett magasabb pozícióba jutni. Az egyetem elvégzése után a Nemzeti Múzeum részeként működő Országos Széchényi Könyvtár őrkeként végzett könyvtárosi és kutatói munkát, emellett több tudományos társaság tisztségviselőjeként jelentős tudományos szervező, folklorgyűjtést koordináló, intézményalapító tevékenységet folytatott.³ Élete legfőbb törekvése volt, hogy hivatásos folkloristává válhasson, a hivatali és a társadalmi munkában végzett tevékenységét összehangolhassa. Emellett anyagi boldogulását gazdálkodással, párhuzamosan pedig ingatlanvagyon szerzésével is biztosítani igyekezett.⁴ Élettörténetének egy homályos epizódja kerül ezúttal reflektorfénybe. Jelen írás tehát nem a teljes pályakép változására vállalkozik, csupán egy olyan eseményt világít meg a korábbián erőteljesebben, amely a szakmai diskurzus, illetve a tudománytörténet szempontjából is jelentős. Korábban e szempontból nem vizsgált források alapján történik mindez, amelyek felülírhatják, de legalábbis átszínezhetik a Sebestyén Gyuláról korábban kialakult képet.

Sebestyén Gyula igen hosszú életet élt, 82 éves korában érte őt a halál (1864–1946). Pályáját azonban – az utókor értelmezése szerint – a történelem rövidre szabta. Az első világháborút, illetve a forradalmakat követően, ötvenes éveit közepén nyugdíjazták könyvtárőri, illetve igazgató-őri (értsd osztályvezetői) állásából. Ezt követően nem folytatott tudományos munkát, nem publikált szakmai folyóiratokban. Kivonult tudományos szervezői tevékenységeiből is, így a Néprajzi Társaság elnökségéből, az *Ethnographia* folyóirat szerkesztőségéből. Idejét és energiáját a dunántúli múzeumügy előmozdításának, a balatoni turizmus

- 2 Keszeg Vilmos az élettörténetek, az önéletrajzi elbeszélések, paraszti önéletrírások, a pálya(re) konstrukciók (lásd Keszeg 2007, 2009; Jakab–Keszeg–Keszeg szerk. 2007; Keszeg–Szalma szerk. 2011), valamint a professzionalizáció, a falusi társadalmakba belépő szakmák és a szakemberré válás folyamatának kutatójaként több fontos új ösvényt is nyitott a folklorisztika és a társadalomnéprajz területén (lásd Keszeg szerk. 2005). Ugyancsak nagy érdeklődéssel fordul a néprajzi tudománytörténet kérdései felé, ami napjaink fontos és szükséges feladata (pl. Keszeg–György szerk. 2012). E három nagy terület összekapcsolásával közzönti őt e kis dolgozat.
- 3 Az életút értékelését és részletes pályaképet olvashatunk az alábbi írásokban: Diószegi 1972, S. Laczkovits 1989–1991, Selmeczi Kovács 2004.
- 4 Sebestyén pályaindulásáról az Etnológiai Archívum *Sebestyén Gyula dokumentumai* című egységének (EAD 7.) 1-es, 8-as, 9-es, anyagi viszonyainak alakulásáról, birtokaival kapcsolatos ügyeiről a 4-es, 5-ös, 6-ös, és 7-es dobozai tájékoztatnak. E dolgozat szempontjából kevésbé releváns, de a Sebestyén anyagi ellehetetlenítéséről terjedő tévhitek eloszlatására érdemes egy mondatban megjegyezni, hogy még könyvtárőri működése idején, a 20. század első éveitől különböző örökségek, bérletek és vásárlások révén Sebestyén Gyula szülőfaluja közelében, Balatonszepezd határában szőlőbirtokra tett szert, amin gazdálkodott is. Nyugdíjazása után a birtokra egy ma is álló, nagyon látványos reneszánsz várkastélyra emlékeztető villát építtetett, amelyet haláláig maga és családja lakott. Sebestyén magánéletének e része, pályája indulása és anyagi gyarapodása társadalomtörténeti, társadalomnéprajzi feldolgozást is megérdemelné, amely túlmutatna a jeles néprajzkutató élettörténetének rekonstrukcióján.

fejlesztésének szentelte, illetve saját birtokán bort termelt. Balatonszepezdi házába visszavonulva csak levelezés útján tartotta a kapcsolatot tudóstársaival, s az is tudható, hogy meglehetősen sok harag halmozódott fel benne. Az utókort azért is foglalkoztatják annyira Sebestyén nyugdíjazásának körülményei, mert aktív éveiben a szakma megkerülhetetlen szereplőjévé vált, s távozása után semmilyen formában nem kívánt részt venni korábbi vállalkozásaiban. Az ő közvetítésével a Kisfaludy Társaság, a Néprajzi Társaság, valamint a Folklore Fellows keretében gyűjtetett folklóranyagot, mint látni fogjuk az alábbiakban, megfelelő archívum híján, nem volt hol elhelyezze. Ezért magával vitte, s az anekdota szerinti megvédendő őket mindennemű sérüléstől, lakásában egy használaton kívüli acél fürdőkádban tárolta.⁵ Az adatok jelentős része csak 1946-ban bekövetkezett halálát követően vált ismét hozzáférhetővé a szakmai közösség számára.

A kései utókor, főként az 1970 után megjelent életrajzok egyértelműsítik, hogy Sebestyén korai nyugdíjazásában a politika játszott a főszerepet, s egyes életrajzírói azt is tudni vélik, hogy ebben a Tanácsköztársaság idején az új rendszerrel való azonosulás, de legalábbis az új hatalmi berendezkedés képviselőivel való kapcsolat-felvételi kísérlet állt (S. Laczkovits 1989–1991: 12; ezt veszi át Selmeczi Kovács 2004: 139–140).⁶ Egy élettörténet több narratív szála is fölfűzhető. „A történelem mint kollektív sorsról szóló makrotörténet témákat, motívumokat, interpretációs, értelmezési mintákat, tanulságokat telepíthet az élettörténetbe.” (Keszeg 2007: 181–182.) Az önéletrajz-irodalom tudósa, nyomukban az oral historyt kutató történészek, és a népi önéletrajzi elbeszéléseket – lett légyen szó írott vagy szóbeli formáról – kutató néprajzосok egyöntetűen érvelnek a visszatekintő elme történetkonstruáló, színezésre hajlamos mivolta mellett, észrevéve, hogy az elbeszélő olykor szelektíven kezeli az eseményeket, egyeseket kiemel, felnagyít, másokat elhanyagol. Ez a megállapítás nyugodt szívvel kiszélesíthető az életrajzokat alkotó utókorra is, amely olykor önkényesen is, saját céljából is kozmetikázhatja a jeles személyiségek életútjának egyes elemeit (vö. Keszeg 2007: 161). A cél sok esetben politikai, ideológiai jellegű, s még a történelemhamisítás vádja sem feltétlenül kerülhető el.

Az életrajzokban és lexikon-szócikkekben az élettörténet e része, s ezzel az időződő Sebestyén Gyula életének utolsó harmada sajátos narratív keretbe ágyazódik: az ártatlanul üldözött hős narratívájába.

A Sebestyén életében, a két világháború között megjelent köszöntésekben, illetve közvetlen a háború után bekövetkezett haláláról hírt adó megemlékezésekben, életrajzi összefoglalásokban még nem fordul elő (vö. Madarassy 1934, Szendrey 1946). Az első biztos pont, amely kiindulási alapot jelenthetett a későbbi életrajzírók számára is, az az 1970-ben megjelent Ortutay-utószó, amelyben röviden szól arról, Sebestyén nyugdíjazását a forradalmak idején tanúsított magatartása idézhette elő (Ortutay 1970: 236–237).⁷ A vonatkozó részeket érdemes szó szerint is idézni: „Sebestyén Gyula 1919-ben nyíltan kiállt a Tanácsköztársaság művelődéspolitikája mellett, a Néprajzi Társaság, a Néprajzi Múzeum, korszerű feladatait bátran jelölte ki. 1919 után félre kellett állnia, *egyike lett a hallgatásra ítelt, fegyelmileg »megbélyegzett« tudósainknak* [...] 1919 után lekerült a Néprajzi Társaság folyóirata éléről, s akinek tanulmányait évről évre közölte az Ethnographia, 1920 után egy sora sem jelenik meg.” (Ortutay 1970, idézi Diószegi 1972: 189. Kiemelés tőlem – M. É.) Erre hivatkozik az életrajzi kismonográfiát író

5 Egy kisebb részét az 1930-as években a Nemzeti Múzeumnak adta. (Bővebben Forrai 2004: 164–165.)

6 Vértesy Miklós egészen különálló megoldásként Sebestyén nyugdíjazását súlyos betegséggel indokolja (Vértesy 1964: 422).

7 A Fincicky Mihály ungvári polgármester által a 19. század végén gyűjtött kárpátukrán népmesék Sebestyén Gyula hagyatékában maradtak fenn. Így a szövegeket közlő kötet utószavában Ortutay neki is szentelt néhány bekezdést.

Diószegi Vilmos (Diószegi 1972: 187–191). Ortutay egy korábbi munkájában, amelyben a két világháború közti időszak magyar folklorisztikájának történetét összegzi, hosszabb gondolatmenetet szentel Sebestyén 1918–1919 zivataros időszakában játszott szerepének, s erre utalhat az 1970-es szöveg egy mondatában is (Ortutay 1955: 43–44).⁸ Ebben kiemel egy 1919-ben az *Ethnographiában* megjelent cikket, amivel fenti állítását, Sebestyénnek a Tanácsköztársaság melletti kiállítását támasztja alá (vö. Kósa 2001: 131).⁹ Vonatkozó írás nem sokkal korábban a Néprajzi Társaság ülésén előadásként hangzott el, s ebben Sebestyén a szocializmus és a kommunizmus etnológiájáról értekezett néhány oldal terjedelemben, legalábbis az írás címe szerint.¹⁰ A cikk azonban csupán néhány történeti adatot mutat be a honfoglalás előtti magyarok társadalmáról, amelyeket a történeti forráskutatásai nyomán ismert meg. Ezeket az adatokat a korabeli magyar társadalom törzsi szervezetéről és – vélt – vagyoni egyenlőségéről igyekszik a kommunista társadalomeszménnyel összhangba hozni (Sebestyén 1919).

A Sebestyén Gyulát a vörös uralmat pártolóként, vagy legalábbis azzal a múzeumügy előmozdítása végett érdekszövetséget keresőként állítja be a rendszerváltás idején részletes életrajzot író S. Laczkovits Emőke is. Az ő információi származhattak a családi emlékezetből, ugyanis az általa szerkesztett kötetben megjelent fényképek tanúsága szerint megismerkedett Sebestyén leszármazottaival (lásd S. Laczkovits szerk. 1989–1991: 16, 23, 32, 39 oldalak).¹¹ Elképzelhető, hogy tőlük hallott arról, hogy Sebestyén kapcsolatba lépett Szamuely Tibor népbiztossal a Nemzeti Múzeum gyűjteményeinek megóvása érdekében, valamint hogy nyugdíjazásában Hóman Bálinttal való vitája is szerepet játszhatott (S. Laczkovits 1989–1991: 12). Utóbbi állítás csak az ő cikkében olvasható, míg a Szamuelyvel való tárgyalás gondolata régebbi keletű, megtalálható már Diószegi idézett monográfiájában is, kicsit más változatban. Diószegi szerint Sebestyén vele és Kunfi Zsigmonddal folytatott megbeszéléseket tudománypolitikai kérdésekről (Diószegi 1972: 20).

Sebestyén és Szamuely kapcsolatáról a fentebb idézett szövegek továbbit nem közölnek. Ebben a kérdésben a szóbeli hagyomány jelenthet útbaigazítást, nevezetesen a szaktudományos közösség saját szájhagyománya. A dolgozat készítése idején a Néprajzi Múzeum folyosóján összetalálkoztam Filep Antallal, a magyar etnográfia nagy „orákulumával”, sok száz és ezer anekdota ismerőjével. Megkérdezte, mivel foglalkozom, s válaszomra azonnal ismertette is saját *változatát* Sebestyén nyugdíjazásának történetéről. Szerinte 1919-ben, amikor Szamuely Tibor látogatást tett a Nemzeti Múzeumban, Sebestyén is tagja volt az őt fogadó bizottságnak. Később Bátky Zsigmond, akivel ellenséges viszonyban voltak, s különben maga is kénytelen volt részt venni a Szamuely fogadására felsorakozók között, felhasználta ellene ezt az epizódot. Filep Antal az általa ismert történetet azzal is megerősítette,

8 Ortutay tudománytörténeti tanulmányának célja végső soron összegezni a századforduló, valamint a két háború közti időszak folklorisztikájának baloldali tendenciáit, például munkásfolklór-kutatásait, a kutatók munkásmozgalmi múltját, vagy legalábbis a munkásság életkörülményeivel való szolidaritásukra utaló jeleket. Így kívánja legitimálni a tudányszakot az új hatalmi berendezkedés előtt. Egy ilyen célzatos tudománytörténet szükségszerűen torzíthat, aránytévesztésekhez vezethet. A tanulmány eredetileg a megjelenétnél bővebb terjedelemben, magyarul készült. A hosszabb magyar nyelvű szöveg azonban – eddigi tudásunk szerint – nem jelent meg. Gépirata megtalálható az MTA BTK Néprajztudományi Intézetének Adattárában, 871-es irattári számon. Vonatkozó részek az 59–60. oldalon olvashatók, s az angol szöveggel megegyeznek.

9 Ezt az epizódot Ortutay 1955-ben még nem kapcsolja össze Sebestyén nyugdíjazásával.

10 A cím sehogyan sem illik a rövid értekezéshez. Elképzelhető, hogy az ülésszak címe volt, amelyre várták a jelentkezőket, akik nem érkeztek. Végül Sebestyén mentette meg a helyzetet, aki ekkor a társaság elnöke volt, s a szöveg végül az ülésszak címén jelent meg.

11 Ez annál is valószínűbb, mivel a fent említett helyen S. Laczkovits Emőke tanulmánya semmilyen írott forrásra nem hivatkozik.

hogy szerinte ezt korábban egy kolléga már felkutatta az Országos Levéltárban rendelkezésre álló minisztériumi és múzeumi felügyelőségi aktákból.¹²

A fenti állítások igazságtartalmának megállapítása érdekében két forráscsoport kerül vizsgálat alá: egyfelől Sebestyén hagyatéka az Etnológiai Archívumban (EA), másfelől az Országos Széchényi Könyvtárban (OSzK) tárgyidőszakra vonatkozóan fennmaradt iratanyag. Lehetséges forrásként szóba jött még az Országos Levéltárban található dokumentum együttes: a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége (fond K 736, 737), valamint a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium iratanyaga (fond K 727).

Leggazdagabb forráscsoport az EA hagyatékának *Sebestyén Gyula dokumentumai* című munkaegysége (EAD 7).¹³ A közel 30 doboznyi irat a legváltozatosabb dokumentumokat tartalmazza, a családfával kapcsolatos kutatásoktól kezdve az iskolai bizonyítványokon át a vagyoni helyzet változásait rögzítő papíroktól; gondosan őrizi a Sebestyén saját életpályájának főbb állomásaival kapcsolatos információkat, több peres ügyével kapcsolatosakat,¹⁴ valamint a családi és hivatali levelezés jelentős részét. Hiányzik az iratcsomók közül a tudományos publikációkra vonatkozó dokumentáció, csak néhány tanulmányvázlat, kézirat, kefélynyomat van benne, olvasmányokkal kapcsolatos jegyzetek, cédulák egyáltalán nincsenek.¹⁵ A hagyatéknak 13. doboza őrizi az 1916 és 1922 közötti időszak munkaügyi levelezését, amely a folklorista könyvtári minőségéből igazgatói, mai szakszargonban osztályvezetői pozícióba való előléptetésétől nyugdíjazásának elrendeléséig ível. A fennmaradt iratokból merőben eltérő kép rajzolódik ki az utókor által kialakított és terjesztett narratíváknál. Elképzelhető, hogy a doboz nem őriz minden, a témában érintett dokumentumot, s az irattári és levéltári anyagok sem tudják pontosítani a képet, a fennmaradt iratok alapján létrehozott metanarratíva éppúgy torzíthat, mint a korábban közforgalomban lévő. A következőkben nem csupán a nyugdíjazására vonatkozó történet kerekedik ki, hanem annak története is, hogy Sebestyén milyen nagy erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy folklórkutató munkáját hivatásként elismertesse, s hogy folklorista álláshelyet létesítsen a maga számára. Se-

12 Erre vonatkozó szakirodalmat eddig nem sikerült fellelni. Filep Antal beszélgetésünk során ezen kívül a történeten kívül számos további, a témára vonatkozó gondolatát osztotta meg velem. Egyebek mellett ő javasolta az alábbi levéltári dokumentumok tanulmányozását is. Segítségét ezúttal is nagyon köszönöm! A vonatkozó akták a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa, illetve Főfelügyelőségének dokumentumait jelentik (Országos Levéltár, Fond K 736, 737). Az iratcsomóban azonban a történésekre vonatkozóan adatot nem találtam. A fennmaradt iratanyag csekély és igen rossz állapotban van, jelentős penészesedés károsította, mielőtt restaurálták. Lehetséges, hogy idő közben a levéltár munkatársai a néhány évtizede még kutatható anyagot kénytelenek voltak leselejtezni a penészesedés okozta jelentős pusztulás miatt.

13 A hagyatéknak adattárba kerülésének történetét részletesen ismerteti Forrai Ibolya (2004), az utolsó fázist érintő információk Granasztói Péternek, az Etnológiai Archívum vezetőjének szíves szóbeli közlésén nyugszanak.

14 Sebestyén személyiségéhez és életútjához hozzá tartozik, hogy több hosszadalmas tudományos vitája, sőt pere is zajlott, többek közt az is, amelyet az 1920-as években Szekfű Gyulával szemben indított becsületsértés miatt. Ennek a Szekfű-hagyatékban talált dokumentumait Erős Vilmos dolgozta fel, és tette közzé 2011-ben. Sebestyén hagyatékban a 18-as doboz tartalmazza a peranyagot. Egy korabeli lap részletesen beszámolt az eseményről, ebből a lényeg nagy vonalakban megismerhető (h. g. 1928).

15 Összehasonlításként érdemes elmondani: az utóbbi másfél évben került az MTA BTK Néprajztudományi Intézetének Adattárába, valamint a Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívumába Ortutay Gyula hagyatékának néhány jelentős egysége, így nagy mennyiségű jegyzet és vázlatanyag. Ebből az irattípusból megismerhető egy tudós olvasottsága, érdeklődése, olvasmányaiból leszűrűt gondolatai, vázlatban maradt írásaiból terveire lehet következtetni stb. E forrástípus Sebestyén hagyatékából szinte teljesen hiányzik.

bestyén egyike az első hivatásos folkloristáinknak, ha nem is sikerült tökéletesen megvalósítania, legalábbis minden igyekezetével azon dolgozott, hogy azzá válhasson. Neki sikerült elsők között, élete bizonyos szakaszában legalábbis, hogy főállásban, napi munkaidőben a népi kultúra emlékeinek megmentésén, publikálásán, értelmezésén fáradozzon. Ebbéli igyekezte nagy hatással volt az őt követő generációkra, mintegy kitaposta számukra az utat.

Sebestyént egy 1916. június 18-án kelt levélben a magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszter,¹⁶ Wlassich Gyula a Nemzeti Múzeum osztályigazgatójává nevezte ki, feladatkörét pedig a *folklore osztály* megszervezése, illetve a folklorgyűjtés széleskörű fejlesztése tárgyában jelölte meg.¹⁷ Az ezt követő két évben a kinevezett osztályigazgató jelentést adott le osztálya működésével, éves eredményeivel kapcsolatosan. 1918. szeptember 26-án Sebestyén Gyulának a magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszter *udvari tanácsosi* címet adományozott, amihez több személy, egyebek mellett a múzeum főigazgatója, báró dr. Fejérpataky László is gratulált.¹⁸ A közoktatásügyi miniszter 1919. február 15-ei levelében Sebestyént múzeumi igazgatóvá nevezi ki.¹⁹ 1919 tavaszán ugyanő Sebestyén Gyulát és Róheim Gézát a könyvtári részlegről az ekkor Néprajzi Tárként, később Néprajzi Osztályként megnevezett egységbe – a mai Néprajzi Múzeum jogelődjé – teszi át.²⁰ Egyúttal felkéri Sebestyént az OSzK Kézirattárának vezetésére. Június 6-án a közoktatásügyi népbiztos, bizonyos Lukács György az egész országra kiterjedő „folklore-szervező munkával” bízva meg Sebestyént.²¹ 1919. október 3-án, a forradalom leverését követően az új vallás- és közoktatásügyi miniszter a múzeum Néprajzi Tárának zenei gyűjteményét is Sebestyén felügyelete alá helyezi. Egyúttal felmenti az OSzK Kézirattárának vezetése alól. Még ebben a hónapban keletkezik egy újabb dokumentum, amely felkéri Sebestyént a Tanácsköztársaság alatt az intézményben történt események kivizsgálására szervezett bizottság tagságára.²² Egy hónappal később Sebestyén Pekár Gyula miniszterhez fordul, hogy nevezzék ki őt az Országos Széchényi Könyvtár igazgatójává, ami egyben a Nemzeti Múzeum aligazgatói rangját is jelenti a korabeli hierarchiában.²³ Feltehetően ez a momentum okozza későbbi vesztét.

Az iménti eseményeket érdemes sűrítve megismételni. A tárgyalt időszakban keletkezett levelekből kiolvasható tehát, hogy Sebestyén az első világháború idején jól haladt a hivatali ranglétrán, s elérte, hogy az általa megálmodott, néphagyományok archiválására szakosodott intézmény Folklore Osztály néven megalakuljon az OSzK Kézirattárának kebelén belül, s ő mint az intézmény őre, diszponálhasson felette. Ezt az elképzelést a korabeli intézményvezető, Fejérpataky főigazgató is támogatta, látszólag. A forradalmak időszakában

16 Az Etnológiai Archívumban található 13-as számú doboz (EAD 7./13.) egyes iratainak nincs külön iktatószáma, a levelek keltezése alapján lehetséges megkülönböztetni azokat.

17 A kinevezést két további dokumentum is megerősíti, egy rendelkezés szolgálati beosztásáról, valamint egy leirat dr. Fejérpataky László igazgatótól a Folklore Osztály megszervezéséről, valamint egy annak várható költségeiről szóló javaslat készítésére való felkérés is (előbbi keltezés nélküli, utóbbi kelt június 30-án) (EAD 7./13.).

18 1918. október 9-én kelt levelében.

19 A mai osztályvezető megnevezése, igazgató-őr, illetve osztályigazgató kifejezésekkel szinonim használták ebben az időben.

20 1919. május 17-én kelt levelében (EAD 7./13.).

21 Ennek lehettek olyan előzményei, hogy Sebestyén osztályvezetői státusa helyreállítása, osztálya rehabilitálása érdekében kereste a kapcsolatot Lukáccsal, vagy valamely más népbiztossal.

22 1919. október 28-án kelt levél. A bizottság működésére vonatkozó dokumentum, például jegyzőkönyv vagy jelentés eddig nem került elő.

23 A levél 1919. november 7-én keletkezett, az EAD 7/13-as irategységben, valamint indigómásolatban az OSzK Irattárában 1919/318-szám alatt is megtalálható.

viharos átszervezések, újrastrukturálódások zajlottak a múzeumban,²⁴ amelyek magával sodorták a fiatal Folklore Osztályt, s magával rántották Sebestyén igazgatói kinevezését is. Sebestyén nem nézte jó szemmel a Tanácsköztársaság néhány hónapja alatt történt fejtelten átszervezéseket, az egész múzeumi szféra és benne saját maga rapszodikus ide-odátologatását, emiatt tollat ragadott és levelet fogalmazott az intézményét fenntartó miniszterhez, akkori nevén népbiztoshoz.²⁵ Ez az egyetlen epizód, amely a korabeli vezetéssel való bárminemű kapcsolatfelvétel kísérletét bizonyítja, az sem a rendszer iránti pozitív, hanem negatív viszonyulást tükröz. Az 1919. év végén zajló visszarendeződések számára is kedvező fordulatot jelentenek, egyetlen momentumot leszámítva: az újra felálló intézményi hierarchiában már nem lesz Folklore Osztály, s így Sebestyén sem lesz osztályigazgató.

Aligazgató sem. Fejérpataky folytathatja főigazgatói működését, aligazgatóvá pedig Melich Jánost és Czákó Elemért nevezik ki. Melich korábban Sebestyénnel egyenrangú beosztásban, az OSzK Nyomtatványtárának volt osztályigazgatója.²⁶ Az ezt követő levélváltás már egy kedvezőtlen végkifejletet előlegez meg. A levelekben Sebestyén elveszített javai, így a Folklore Osztály és osztályigazgatói címe visszaszerzéséért küzd. Ellenfele legalább tucatnyi levélben szólítja fel a könyvtárból kölcsönvett könyvek visszaszolgáltatására, valamint a könyvtár, illetve múzeum területén tartott, az üzemszerű működést hátráltató magántulajdonai – vélhetően berendezési tárgyai – elszállítására. A levélváltás hangneme egyre barátságosabb. Mint ahogy nagyon barátságosan az a levélfolym is, amelynek töredékesen összerakható története szerint Sebestyén offenzívát indított a főigazgató, valamint két aligazgató társa ellen. Hosszú, tíz oldalon apró betűvel szedett, nyomdában kinyomtatott, s a miniszternek címzett leirataiban ellenlábait dilettánsnak, alkalmatlannak titulálja, s megkéri a minisztert, vonja vissza kinevezésüket. A levelek szövegezése sok esetben meglehetősen konfúzus, s tele van feltételezésekkel, s nem kis adag sértettséggel. Ezt az ügy kivizsgálására rendelt Császár Elemér is érzékelteti egy levelében, amelyben kissé pikírt hangon kéri Sebestyént a nem teljesen világos részletek tisztázására.²⁷ Az érem másik oldala: az OSzK Irattárában fennmaradt levél-kolligátum tanúsága szerint ellenlábait sem voltak sokkal kíméletesebbek. Ezekből az iratokból az derül ki, hogy főnökei rossz néven vették Sebestyén vezetői ambícióit.²⁸ Legfőbb érvük, hogy Sebestyén semmilyen érdeklődést nem mutat az adminisztratív feladatok iránti, s bármilyen jelentős tudós is – ezt kénytelenek elismerni –, ügyintézésbeli pontatlansága alkalmatlanná teszi őt mindennemű vezetői szerepre. Az utókor, s

24 Erről részletesen az OSzK Irattár 1919/238-as dokumentuma tájékoztat: *A Múzeum története a Tanácsköztársaság alatt* címmel.

25 Az átszervezések hátterében egy munkásmúzeum, illetve könyvtár megszervezésének terve állt, ennek érdekében a teljes közgyűjteményi állományból kiszervezték volna a vonatkozó elemeket. A terv a forradalom bukása miatt nem valósult meg.

26 Melich János (1872–1963) nyelvész, egyetemi tanár, az MTA rendes tagja. Elsősorban szótörténettel foglalkozott, Gombocz Zoltánnal együtt jelentős szerepe volt az etimológiai szótár előkészítésében. Emellett hangtörténeti, valamint forrásfeltáró munkássága is jelentős. Forrás: <http://tortenet.oszk.hu/html/magyar/05foigazgatok/melich.htm> (utolsó letöltés 2017. 03. 09.).

27 A levél 1921. április 30-ai (a keltezés szerint 31-ei [sic!]) (EAD 7./13.).

28 OSzK Irattár 1919/318. A dokumentumegyüttes három egységből áll, amelyek kulcsfontosságúak a történet értelmezése szempontjából: 1. Melich János levele Fejérpataky László főigazgatóhoz 1919. november 18-án, amelyben véleményt kér Sebestyén Gyula igazgatóvá történő önjelölése ügyében. 2. Fejérpataky levele Melich Jánosnak, az előbbi levélre adott válasz, amely szerint Fejérpataky Sebestyént alkalmatlannak, a Folklore Osztálynak a Könyvtárban, illetve Kézirattárban való elhelyezését értelmetlennek minősíti. 3. Melich János véleménye arról a december 13-án lefolyt igazgatósági ülésről, amelyre őt nem hívták meg, s amelyen Sebestyén Gyula saját igazgatói kinevezésre való alkalmassága, míg Melich alkalmatlansága mellett érvelt. Melich ebben a szövegben kíméletlen szavakkal nyilatkozik Sebestyén Gyuláról.

az egyes olvasó joga megítélni, hogy egy kulturális intézmény vezetésére a szakmai tudás és tudományos eredetiség, vagy az adminisztratív képességek tesznek-e alkalmasabbá valakit. Ez az epizód az igazság eldöntésének egyik kulcsmozzanata lehet.

Az 1919. év vége és 1922 közti események jóval kevésbé pontosan rekonstruálhatók, mint a korábbi időszak szabályszerűbb történései. Ami biztos, hogy Sebestyént 1922. június 30-án menti fel szolgálati kötelmei alól, s vonja végejárás alá Hóman Bálint miniszter.²⁹ Hómannak egyébként ez az egyetlen írott dokumentumokban rögzíthető szerepe a történetben. A köztudatban az terjedt el, hogy Sebestyén 1919 után azonnal nyugdíjazták.³⁰ 1922 januárjában a miniszter még Sebestyén Gyula magasabb illetményéről rendelkezik,³¹ s csak az év második felében kezdik utalni nyugdíjilletményét.³² Addig azonban Sebestyén még a múzeum állományában volt, s vélhetően el is látta kötelességeit.

Nem motivált azonban kellőképpen, hogy kinek és miért állt érdekében a Folklore Osztály megszüntetése, s hogy az az igazgató, aki korábban támogatásáról biztosította Sebestyént, miért állt el ebbéli szándékától. Itt jöhet a képbe az elhallgatás mögött az a néhány esemény, amelyekre Ortutay Gyula, Diószegi Vilmos, Laczkovits Emőke és Filep Antal is hivatkozott, nevezetesen, hogy Sebestyén mégiscsak felvette a kapcsolatot Szamuelyvel vagy más kommunista politikussal. Erre a lehetőségre az írott dokumentumokban egyetlen mondat utal, ám az is alapulhat szóbeszédben. Melich János fogalmazza meg Sebestyén támadásai ellen írott levelében a következőket. „Két dolog megvéd engem a rágalmak ellen. Az egyik, hogy olyan ember, aki egy és ugyanabban az iratban vérbeli szocialistának, s vele együtt magyarnak vallja magát, *aki a kommunizmust a proletárdiktatúra alatt írásban és kávéházi asztalnál szóban nyíltan dicséri* s emellett magyarsága mellett a mellét veri, az ilyen talán mégsem gondolkozik becsületről, tisztességről, s más közismert dolgokról úgy, mint az emberek nagy többsége.”³³ Hogy milyen levélre céloz itt Melich, nem világos.

Valószínűsíthető, hogy Sebestyén félreállításában nyomós ok volt emellett az anyagi erőforrások hiánya, illetve a folklórgyűjtés fontosságának fel nem ismerése. Sebestyén felettesei, beleértve a gyakran változó minisztereket, nem értették meg a néphagyománytár, egyáltalán, a folklór-gyűjtés és a felgyűlt anyag archiválásának jelentőségét. A folklórchívum kéziratirattári elhelyeztetés, egyáltalán, az archívumnak a múzeumban belül való pozicionálásával szemben érhetlenül álltak Nemzeti Múzeum és az OSzK vezetői. A fent vázolt hatalmi viszály azonban lehetett kifejezetten belső természetű is, származhatott, s talán ez a legvalószínűbb, Melich és Fejérpataky sértődéséből is, akik rossz néven vették Sebestyén indulását az aligazgatói székért, konkurenciát láthattak benne, tarthattak tőle.³⁴ S még rosszabb néven vehették Sebestyén részéről a kudarca után szinte parttalanná váló vagdalkozást. Ez a momentum önmagában is elegendő indok a köztük kialakuló konfliktushoz, ami elmérgesedve okot adhatott Sebestyén számára a visszavonulásra, Fejérpataky számára pedig a nyugdíjazás miniszteri szintű kezdeményezésére. Arra vonatkozóan, hogy melyik esemény volt előbb, Sebestyén kéréme, vagy Fejérpataky nyugdíj iránti előterjesztése, szintén nincs adat. Az sem teljesen világos, hogy Sebestyén önként mondott fel, vagy külső nyomás hatására vonult nyugdíjba.

29 EAD/7.

30 Pl. ÚMIL 2., 1930. lapon, szócikk szerzője Csikay Valéria; továbbá Diószegi 1981.

31 Lásd Országos Levéltár Magyar Nemzeti Múzeum Gazdasági Hivatalának dokumentumai, fond K 727., ikt. sz. 305.

32 Lásd Országos Levéltár Magyar Nemzeti Múzeum Gazdasági Hivatalának dokumentumai, fond K 727., ikt. sz. 567.

33 OSzK 1919/318. 3. egysége. Kiemelés tőlem – M. É.

34 A levelezésből kiolvashatóan – bár erre hivatalos dokumentum nincs – Sebestyén már 1916-ban is elindult az aligazgatóságért, s ekkor mintegy vigaszdíjként kapta meg az osztályigazgatói címet. Melich-hel ekkor egyenlő rangba kerültek.

A korábban nagy vonalakban ábrázolt események az alábbi részletekkel egészíthetők ki. Sebestyén nehezen viselte Melich mellett Czakó Elemér múzeumi aligazgatóvá való kinevezését is,³⁵ szerinte képzettségében és korában alatta álló, s tudományos eredményeiben is gyengébb személy nyerte el az általa áhított posztot.³⁶ Egy helyen még arra is hivatkozik, hogy csak társadalmi státusa, előkelő származása, és jó körökbe való bejárása tette lehetővé Czakó számára a gyors, mi több viharos előmenetelt.³⁷ Ezt a véleményét feltehetően Fejérpataky előtt sem titkolta, akiről hasonló véleménye lehetett, lévén báró dr. Fejérpataky László arisztokrata. Nem tudni, hogy ez, vagy a Folklore Osztály megszüntetése, váltotta-e ki Sebestyén prófétai haragját, s az sem világos, hogy ki, illetve mi volt inkább útban Fejérpataky és aligazgatóinak: a Folklore Osztály vagy Sebestyén Gyula. Az azonban nyilvánvaló, hogy a közte és Fejérpataky, valamint aligazgatótársai közti konfliktus elmérgesedése 1919 októbere, Fejérpataky kinevezésének megerősítése utánra datálható. Melich az egyik dokumentumban egészen addig merészkedik, hogy azt állítja, a Folklore Osztály *de jure* nem létezik, erre a miniszter nem adott engedélyt.³⁸ Ez az állítás egyszerűen nem igaz, az EA-ban fennmaradt dokumentum alapján Sebestyén Gyulát 1916. június 18-án a Folklore Osztály élére Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezte ki.

Sebestyén elmozdításában nagy valószínűség szerint nem játszott szerepet a Tanácsköztársaság alatt végzett tevékenysége, ha volt ilyen egyáltalán, legalábbis erre vonatkozó konkrét dokumentumok nem maradtak az utókorra. Az erről szóló elbeszélések fikcióként való értelmezésének lehetőségét az is erősíti, hogy annak írásos megjelenései minden esetben jegyzetek, hivatkozások nélkül láttak napvilágot. Érdeemes az egyes kijelentéseket tételesen is szemügyre venni. Az OSzK Irattárában fennmaradt jelentés a forradalmi hónapok eseményeiről nem számol be semmilyen népbiztosi látogatásról, így Szamuelyéról sem, holott a jelentés sok apró részletre kiterjed.³⁹ A népbiztosokkal való írásbeli érintkezésre bizonyítékként mindössze egy, fent már idézet, Lukács Györgytől kapott levél említhető, valamint egy másik Lukácsnak címzett levél fogalmazványja, amely arról próbálja meggyőzni a kulturális ügyekért felelős népbiztost, vonja vissza a múzeum korábbi szervezeti egységeinek szétzilálására vonatkozó rendeletét.⁴⁰ Hogy valójában elküldték-e az utóbbi levelet, nem egyértelmű. S ha el is küldték, azt sem baloldali elhajlásként, sem a hatalomhoz való dörgölözés szándékaként nem értelmezhetjük, s vele mind szakmai, mind pedig emberi oldalról egyetérthetünk. Sem Szamuelyvel, sem más korabeli tisztségviselővel való levelezést nem rejtenek az archívumok. Ha mégis zajlottak szóbeli háttértárgyalások – amire Melich János fent idézett szavai utalnak –, arról Sebestyén hivatali felettesei vagy nem tudtak, vagy nem sikerült őket bizonyítaniuk. Annál is inkább valószínű ez, mert ha valóban súlyos bűnök terhelték volna Sebestyén lelkét, az 1920 és 1922 közti zajló ádáz csatározás során a vitás felek felhasználták volna Sebestyén ellen, ezt azonban nem tették.⁴¹ Sebestyénen kívül mást az 1919-et követő években nem nyugdíjaztak, vagy bocsájtottak el az intézményből. Ha igaz lenne, hogy Szamuely számára foga-

35 Czakó Elemér (1876–1945) művészettörténész, könyvkiadó. Egyebek mellett az Egyetemi Nyomda vezetője, s számos iparművészeti szakkönyv szerzője volt. Nagyjából tíz évvel volt tehát fiatalabb Sebestyénnél, a tárgyalt időszakban a negyvenes éveit derekán járt.

36 Az 1921. április 8-án kelt levélben olvasható (EAD 7./13.).

37 Levélfogalmazvány, amely 1920. július 25-én kelt (EAD 7./13.).

38 OSzK 1919/318. 1. egysége.

39 OSzK 1919/238. A dokumentum lényegében a múzeum átszervezésére vonatkozó, szinte kivétel nélkül meg nem valósult tervezetekkel, illetve rendeletekkel foglalkozik, például egy majdan megvalósuló proletár múzeum számára kellett volna átadni anyagokat.

40 EAD 7./13.

41 A személyeskedő részletekkel tarkított fogalmazványok alaposabb ismertetésétől eltekintek.

dóbizottság állt fel a múzeumban, az a fenti logika alapján tömeges retorziót vonhatott volna maga után, ilyen azonban nem történt. Laczkovits Emőke utal 2004-es tanulmányában arra, hogy Sebestyén egy szabadtéri múzeumra vonatkozó tervezetét 1918 végén benyújtotta valamelyik népbiztosnak, a tervezet aztán teljes egészében azért nem maradhatott fenn, mert Sebestyén saját szavaival a „vörös cenzúra csonkolta” (S. Laczkovits 2004: 175⁴²). Lehetséges, hogy ez az a bizonyos Szamuelyvel való kapcsolatkeresés, amire 1991-ben Laczkovits egy másik tanulmányában is hivatkozik, de erre sem sikerült írott bizonyítékot találni.⁴³

Azt, hogy Sebestyénnek milyen érzelmi viszonya volt a Tanácsköztársasághoz, illetve a szocializmus és kommunizmus eszméihez, még az eddigieknél is nehezebb rekonstruálni. Az 1919-es *Ethnographia*-beli cikken kívül, amit önmagában nehéz volna az ideológiával való rokonszenvként, pláne azonosulásként értelmezni, egyelőre csak ellenkező előjelű politikai, ideológiai szimpátiáját sikerült tényekkel igazolni. Sebestyén egész pályafutása, tudományos érdeklődése nemzeti konzervatív beállítottságot sugall (különösen Sebestyén 1904–1905, 1922–1925.)⁴⁴ Arról, hogy ténylegesen mit csinált Sebestyén az 1918–1919-es forradalmak hónapjaiban, kevés tényszerű ismeretünk van, azért néhány apró adalékot érdemes figyelembe venni. 1919-ben *A Keresztény Nemzeti Párt és az Országos Magyar Közművelődési és Közgazdasági Egyesület kiáltványa a magyar néphez* címmel terjedelmes füzetben fogalmazta meg Sebestyén a párt és az egyesület gazdasági, szociális, művelődési programját.⁴⁵ 1920-ban a párt tagjává választotta.⁴⁶ A konzervatív irányhoz való vonzódását bizonyítja továbbá, hogy 1911-ben a gróf Teleki Pál vezette Turáni Társaság – Magyar Ázsiai Társaság is tagjává, 1914-ben választmányi tagjává választotta.⁴⁷ A Tanácsköztársaság idején folytatott, utóbb akár politikai célúnak is értelmezhető tevékenységhez azonban nem volt feltétlenül szükséges valaminő baloldali elköteleződés.

A fentiekben elmondottak illusztrálására szolgál két párhuzamos történet is, amelyeknek főszereplői, Kodály Zoltán, Bartók Béla és Lajtha László szintén megperzselték magukat kisé az új tábor tüzénél, de az események elcsitulása után viszonylag gyorsan rehabilitálódtak, vagy nem is szenvedtek megtorlást. Róluk egyöntetűen elmondható, hogy nem voltak baloldali érdeklődésűek, sem 1919-ben, sem pedig később.⁴⁸ A Tanácsköztársaságban azonban olyanok

42 Hivatkozik az EA 10.812-es számú dokumentumra.

43 A Laczkovits Emőke által hivatkozott EA 10.812-es iratban ilyen kitétel nem találtam. A dokumentum egy fogalmazvány rengeteg javítással és néhány vázlatrajzzal. Feltehetően nem ezt a változatot nyújtotta be Sebestyén a népbiztosnak.

44 Lásd még Kósa László megállapítását: „Sebestyén kezdettől konzervatív irodalmi és művelődéspolitikai vezetéssel tartott kapcsolatot” (Kósa 2001: 131).

45 Két példánya fennmaradt az Etnológiai Archívumban (EAD 7./24.).

46 EAD 7./24.

47 EAD 7./21. Lásd továbbá: *A Turáni Társaság eddigi és jövőendő működése*. Megnyitó beszéd az 1914. január 31-ei közgyűlésre. Tartotta dr. Teleki Pál. Budapest, 1914. A szöveg végén felsorolja a választmány teljes tagságát. Bár kétségtelen, hogy a mozgalom kezdettől erőteljesen konzervatív irányultságú volt, történetében érdemes élesen különválasztani az első világháború vége előtti és utáni szakaszt: előbbi időszakában a Turáni Társaság a tudományos és művészeti élet fősodrához tartozott, számos jelentős tudós, író, művész csatlakozott a mozgalomhoz, így pl. az orientalista Goldziher Ignác, a nyelvész Gombocz Zoltán és a műfordító-folklorista Vikár Béla is (vö. Ablonczy 2016).

48 Mindhármójukra jellemző a politikai szélsőségektől való kategorikus távolságtartás. Közismert Bartók Amerikába való távozásának motivációja, valamint Kodály az 1950-es években tanúsított passzív rezisztenciája. Lajtha László életének eseményei kevésbé közismertek, ezért egy mondatban érdemes felidézni őket. Lajthát 1949 és 1952 közti teljes mellőzték a felálló rendszerrel szembeni erőteljes és határozott kiállása miatt, mindennemű munkalehetőséget elvettek tőle, gyakorlatilag éhezett (vö. Erdélyi 2010).

is lehetőséget láthattak, akik nem éreztek ideológiai közösséget az új világrénddel. A múzeumi területen dolgozók, valamint a folklórgyűjtés és archiválás előmozdításán fáradozók többen is igyekeztek ügyük érdekében felhasználni a politikai irányváltást. Tudható, hogy a baloldali érzelmekkel nemigen vádolható Kodály Zoltán 1919-ben, a korábbi igazgató viharos távozását követően vállalta a Királyi Zeneakadémia – ma Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem – aligazgatói – mai terminológiával dékán-helyettesi – posztját, aminek ha nem is súlyos, de elég jelentős következményei lettek rá nézve. Kodály a népzenei gyűjtés fellendülését várta ettől az új helyzettől, azt azonban a zavaros időszak csak visszavetette. Később, a megtorlások idején Kodályt felfüggesztették a Zeneszerzés Tanszéken betöltött tanári állásából, s csak majd másfél év után, 1921-ben helyezték vissza oda.⁴⁹ Bartók Béla ez idő alatt Lajtha Lászlóval egy népzenei archívum létrehozásán fáradozott, amelynek helyet is találtak valahol az Oktogon környékén (Berlász 1984: 30–31). A terv végrehajtásához ők is keresték a kapcsolatot a hatalommal. Ennek ellenére később sem Bartókot, sem Lajthát nem érte semmilyen hátrányos megkülönböztetés. Mondhatnánk, hogy persze, hiszen mind Kodály, mind Bartók ekkor már híres, Európa-szerte elismert komponista és zenetudós volt. Lajtha László azonban az Akadémiáról frissen kikerült, ismeretlen pályakezdő volt, ennek ellenére 1919-ben kinevezték a Nemzeti Zenede – ma Bartók Béla Konzervatórium – tanárává, ahol egészen az 1940-es évek végéig dolgozott.

Arra, hogy Sebestyén Gyula miért nem publikált az 1920-as évektől, szintén nehéz volna pontosan válaszolni. Ortutay Gyula a korábban idézett szövegében azt sugalmazza, hogy az *Ethnographia* folyóirat bezárta kapuit előtte. Ez nem valószínű. A Sebestyén-hagyatékban ugyanis kevés megjelent publikáció kézírata, korrektúrája maradt fenn, publikálatlan adatról pedig mindössze egyről tudni, s az is korábban, 1919 előtt keletkezhetett.⁵⁰ Ha számolatlanul küldte volna írásait a folyóiratoknak, kizárt, hogy ne őrzött volna példányt kéziratban maradt munkáiról egy életét ilyen alaposan dokumentáló személyiség. Sokkal valószínűbb, hogy Sebestyén belefáradt a sok csatározásba, idejét, energiáját birtoka ügyei és önként vállalt társadalmi munkái kötötték le, s tudományos cikket már egyáltalán nem is írt.

Sebestyén Gyulát a Tanácsköztársaság hőségnek, majd később politikai üldözöttnek beállító narratíva hálózat végső soron célzásokra építő félreértések sorozatából, hiányos információk fiktív elemekkel való kiegészítéséből jöhetett létre, illetve feltételezhető Ortutay tudatos alkotó beavatkozása is. Az egyes életrajzok fokozatosan bővítik és színezik a pálya e fejezetét, míg végül kerek, jól érthető és könnyen memorizálható elbeszéléssor jön létre belőle, például a *Magyar Néprajzi Lexikon* szócikkében (Diószegi 1981). Mindebben feltehető, hogy szóbeli hagyományok is szerepet játszottak, hiszen emlékezetből is gyűjthető e történet, s mint korábban szó volt róla, az írott életrajzok szerzői az egyes epizódok elbeszélésénél nem hivatkoznak forrásokra, illetve az 1990-es évektől megjelenők a korábbi, 1950–1970-es évek között napvilágot látott írásokat citálják. Feltehetően lényegesen egyszerűbb még akár egy értelmiségi közösségben is valamely, elsősre nehezem magyarázható eseményt kerek egész narratívába ágyazni, hiszen a reális történet nagyon összetett, tele van ellentmondással és bizonytalansággal, és sok emberrel, köztük magáról a történet alanyáról, Sebestyénről is tartalmaz negatív epizódokat.

49 Szalay Olga szerint Kodály úgy került ebbe a helyzetbe, mint Pilátus a Credóba, számos véletlen összjátékának következménye volt, hogy a zavaros időkben ő lett kénytelen átvenni az intézmény vezetését. Visszahelyezésének késleltetésében pedig a Kodály és a forradalom előtt és után a Zeneakadémiát vezető Hubay Jenő közti már-már közmondásos konfliktus is szerepet játszott. (Hubay egyébként a Tanácsköztársaság idején külföldre menekült.) Így e szempontból is analóg Kodály és Sebestyén története (Szalay 2004: 115–122).

50 EA 10614: Új ösvény a magyar naiv eposz felé. Út a magyar naiv eposz felé. Zempléni Árpád 1910-es években megjelent eposzának ismertetése (Zempléni 1910), amely így az 10-es évek elejére datálható.

A jeles személyiség élettörténetét folytonosan átíró utókor újabb metanarratívákat, hipertextusokat is gyárthat, amelyek elvetik, felülírják a már megszokottakat. E folyamatban a munkásmozgalmi múlt (re)konstrukciójára törekvő tudománytörténeti perspektíva helyét a társadalomtörténeti, társadalom-néprajzi veheti át, amelyben a főszereplő Sebestyén Gyula nem csupán, vagy nem elsősorban jeles tudós, hanem egy sajátos karriert bejáró egyén is. Az írott dokumentumok alapján felrajzolható személyes konfliktusokból álló történet elképzelhető, hogy csak a jéghegy csúcsa, hogy a valódi okok mélyebben húzódnak. A fent részletesen ismertetett dokumentumok nyomán egy másik történet is összeállítható tehát. Ebben egy olyan életpálya bontakozik ki, amelyben az önmagát és szakmáját felépítő self-made man, a járatlan úton elinduló szegénylegény élete derekán forradalmi háttér előtt találkozik az üvegplafonnal. A kiegyezés időszaka megteremtette azon iskolázási feltételeket, amelyek mellett valaki akár nem túl jómódú család sarjakén egyetemre járhatott. Sebestyén ennek, valamint tehetségének és a támogató családi háttérnek köszönhetően a legjobbaktól tanulhatott, a legnagyobbak elismerését is kivívhatta, majd külföldön is bővíthette ismereteit (vö. Diószegi 1972: 7–27). Ezek után ötleteivel és szorgalmával egy állami intézményben középvezetővé válhatott. A boldog békeidők még hanyatlásukban is rózsás jövőt ígértek, a háború kellős közepén érte el élete célját. Származása azonban egy bizonyos ponton megálljt parancsol számára, nem lévén kellően beágyazódva a korabeli társadalmi rend legmagasabb köreibe. A történelem viharai előbb a Monarchiát söpörték el, majd a háború utáni időszak zúrzavara, esetleg a pénztelenség, vagy személyes konfliktusok a már felépített új intézményt, Folklore Osztályt is. Nem úgy a történelmi vezető réteget és tagjainak ragaszkodását a hatalomhoz. A még megmaradt bársonyszékekbe kapaszkodó felettesek nem túrték a konkurenciát, főként nem az alulról jövőket, a feltehetően jogos igényeket támasztó Sebestyén vezetői ambícióit, ami ádáz konfliktushoz vezetett, s végül a messziről indult embert teljes meghátrálásra kényszerítette. Heroikus küzdelemnek látszik az a három év, amelynek során Sebestyén megszerzett jogaiért, elért eredményeiért harcolt. Az események a vérzivatar idején kulmináltak, de csak nagyon áttételesen van köztük a történelem nagyszínpadán zajló cselekményhez.

SZAKIRODALOM

Ablonczy Balázs

2016 *Keletre, magyar! A magyar turanizmus története*. Jaffa Kiadó, Budapest.

Berlász Melinda

1984 *Lajtha László*. (A múlt nagy tudósai.) Akadémiai Kiadó, Budapest.

Diószegi Vilmos

1972 *Sebestyén Gyula*. (A múlt nagy tudósai.) Akadémiai Kiadó, Budapest.

1981 Sebestyén Gyula [szócikk]. In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon* 4. Akadémiai Kiadó, Budapest, 435–436.

Erdélyi Zsuzsanna

2010 *A kockás füzet. Úttalan utakon Lajtha Lászlóval*. Hagyományok Háza, Budapest.

Erős Vilmos

2011 Sebestyén Gyula Szekfű Gyula elleni becsületsértési pere. *Néprajzi Látóhatár* XX. (3) 83–103.

Forrai Ibolya

2004 Sebestyén Gyula kéziratos hagyatéka a Néprajzi Múzeumban. *Ethnographia* CXV. (2) 163–172.

h. g.

1928 Egy irodalmi per. *Napkelet* VI. (12) 942–950.

- Jakab Albert Zsolt – Keszeg Anna – Keszeg Vilmos (szerk.)
2007 *Emberk, életpályák, élettörténetek.* (Kriza Könyvek, 30.) BBTE Magyar néprajz és Antropológia Tanszék – Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.
- Keszeg Vilmos
2007 Élettörténetek populáris regiszterekben. In: Jakab Albert Zsolt – Keszeg Anna – Keszeg Vilmos (szerk.): *Emberk, életpályák, élettörténetek.* (Kriza Könyvek, 30.) BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék – Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 151–197.
2009 20. századi életpályák és élettörténetek. In: Vargyas Gábor (szerk.): *Átjárók. A magyar néprajztól az európai etnológiáig és kulturális antropológiáig.* L'Harmattan, Budapest, 95–133.
- Keszeg Vilmos (szerk.)
2005 *Specialisták. Életpályák és élettörténetek I–II.* (Sapientia Könyvek.) Scientia Kiadó, Kolozsvár.
- Keszeg Vilmos – György V. Imola (szerk.)
2012 *A Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 20. A néprajztudomány története. Intézmények, kutatók, kutatások.* Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.
- Keszeg Vilmos – Szalma Anna-Mária (szerk.)
2011 *A Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 19. A 20. század (biografikus) történetei.* Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.
- Kósa László
2001 *A magyar néprajz tudománytörténete. 2., javított, bővített kiadás.* Osiris Kiadó, Budapest.
- Lejeune, Philippe
2003 *Őnéletírás, élettörténet, napló.* Szerkesztette Z. Varga Zoltán. L'Harmattan, Budapest.
- Madarassy László
1934 Sebestyén Gyula születésének 70. évfordulójára. *Ethnographia* XLV. (1–2) 2–4.
- Mekis D. János – Z. Varga Zoltán (szerk.)
2008 *Írott és olvasott identitás. Az őnéletrajzi műfajok kontextusai.* L'Harmattan, Pécsi Tudományegyetem Modern Irodalomtörténeti és Irodalomelméleti Tanszék, Budapest–Pécs.
- Ortutay Gyula
1955 The science of folklore in Hungary between the two World-Wars and during the period subsequent to the liberation. *Acta Ethnographica* VI. (1–4) 5–89.
1970 Utószó. In: *A vasorrú indzsibaba. Kárpátukrajnai népmesék.* (Népek meséi.) Vál., ford. Fincicky Mihály; s. a. r. és jegyz. Kovács Ágnes. Európa Kiadó, Budapest, 235–245.
- Sebestyén Gyula
1904–1905 *A magyar honfoglalás mondái I–II.* Kisfaludy Társaság, Budapest.
1919 A szocializmus és kommunizmus etnológiája. *Ethnographia* XXX. 138–144.
1922–1925 *Gesta Hungarorum. A magyar hősmondák öt könyve I–V.* Folklore Fellows, Budapest.
- Selmeczi Kovács Attila
2004 Sebestyén Gyula életműve. *Ethnographia* CXV. 133–142.
- S. Laczkovits Emőke (szerk.)
1989–1991 *Tanulmányok a 125 éves született Sebestyén Gyula emlékére.* Veszprém.
- S. Laczkovits Emőke
1989–1991 Sebestyén Gyula (1964–1946). In: Uő (szerk.): *Tanulmányok a 125 éve született Sebestyén Gyula emlékére.* Veszprém, 1989–1991, 7–15.
2004 Sebestyén Gyula szabadtéri múzeumi terve és a dunántúli múzeumügy. *Ethnographia* CXV. 173–183.
- Szalay Olga
2004 *Kodály, a népzene kutató és tudományos műhelye.* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Szendrey Ákos
1946 Sebestyén Gyula † (1864–1946). *Ethnographia* LVII. 120–121.
- ÚMIL
2000 *Új Magyar Irodalmi Lexikon 1–3.* Főszerk.: Pomogáts Béla. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Vértesy Miklós
1964 Sebestyén Gyula. *Könyvtáros* VIII. 421–422.
- Zempléni Árpád
1910 *Turáni dalok. Mondai és történelmi hősénekek.* Franklin, Budapest.

GYULA ÎN VÁLTOAREA ISTORIEI. CONSTRUIREA ȘI RECONSTRUIREA CARIEREI LUI GYULA SEBESTYÉN

Gyula Sebestyén a fost unul dintre cei mai de seamă folcloriști de la cumpăna secolelor XIX–XX, care a avut un rol important în formarea folcloristicii ca disciplină. A fost bibliotecarul Bibliotecii Naționale Széchényi, care în vremea respectivă funcționa în incinta Muzeului Național Maghiar. Fiind directorul primei arhive de folclor între 1916 și 1919, el a fost unul dintre primii folcloriști maghiari profesioniști. Cariera sa s-a întrerupt brusc, la vârsta de cincizeci de ani, din motive necunoscute, ceea ce a dus la vehicularea unor ficțiuni. În tradiția orală, dar și în materialele scrise ale disciplinei începând cu anii 1950 se conturează o poveste precum că el ar fi fost înlăturat datorită rolului său din evenimentele revoluției maghiare din 1919. Pe baza unor surse de arhivă, lucrarea de față încearcă să scoată la lumină adevărul din spatele acestor presupuneri.

GYULA AND ADVERSITIES OF HISTORY. CONSTRUCTING AND RECONSTRUCTING THE CAREER STORY OF GYULA SEBESTYÉN

Gyula Sebestyén was one of the leading folklorists at the turn of the 20th century, who had a versatile and significant role in establishing folklore as a science. He worked as a librarian at the National Széchényi Library, which was then part of the National Museum. Being the head of the first Hungarian folklore archive between 1916–1919, Sebestyén was one of our first professional folklorists. However, his prolific career came to an abrupt end in his mid-fifties due to unclarified reasons, and the uncertainties around his early retirement gave rise to several fictions about what had happened. According to a narrative which could be traced back both in the oral history of the professional community and in handbooks to the 1950s, Sebestyén had to leave his position prematurely that is, right after the defeat of the Hungarian Revolution of 1919, due to his involvement in these events. By using archival sources, this paper tries to reveal the truth behind these allegations.